

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА»**

КОЖУШКО АЛІНА МИКОЛАЇВНА

УДК 341.123:327.7"19/20"(043.3)

**РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ТА
РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
У 90-Х РОКАХ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Старобільськ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії та міжнародних відносин Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, доцент
Набока Олександр Вікторович,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»,
завідувач кафедри історії України

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Священко Зінаїда Василівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
професор кафедри загальної історії,
заступник декана історичного факультету

кандидат історичних наук, доцент
Саранов Сергій Вікторович,
Луганський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
та методики їх викладання

Захист відбудеться «03» березня 2018 р. об 11.00 годині на виїзному засіданні спеціалізованої вченої ради К 29.053.06 ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» за адресою: 93009, Луганська обл., м. Рубіжне, вул. Будівельників, 30 В, конференц-зала.

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (92703, м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1).

Автореферат розісланий «30» січня 2018 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. О. Вовк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах масштабних геополітичних змін на початку XXI ст. єдиним універсальним міжнародним механізмом, спроможним впливати на вирішення глобальних проблем людства, залишається Організація Об'єднаних Націй. Цінність Організації полягає в її унікальному досвіді, накопиченому в галузі підтримання миру і безпеки за більш ніж сімдесятирічну історію існування.

Водночас зміна сучасного глобального порядку, яка супроводжується активізацією старих і появою нових міжнародних конфліктів, показала неспроможність ООН ефективно та оперативно реагувати на виклики й загрози сьогодення. Цю негативну тенденцію повною мірою відчула на собі Україна, яка у 2014 р. опинилася в центрі важкої за своїми наслідками геополітичної кризи, пов'язаної зі збройним конфліктом на Донбасі. Сьогодні, як ніколи раніше, наша держава потребує підтримки міжнародного співтовариства, яке уособлює ООН. Саме тому Київ зацікавлений у реформуванні чинної системи Організації, створенні на її основі нових, реально діючих міжнародних механізмів вирішення міжнародних проблем.

Отже, враховуючи вищевикладене, можна говорити про важливість дослідження обраної теми. Вивчення історичного досвіду реформування ООН та його результатів є важливою складовою оформлення стратегії України щодо необхідних перетворень в існуючій системі підтримки глобального миру та безпеки.

Відзначимо, що порушена проблематика є малодослідженою в працях вітчизняних науковців. Зокрема, спостерігається відсутність комплексних досліджень проблеми реформування ООН у 90-х рр. XX – початку XXI ст., у яких висвітлюється його перебіг та результати.

Усе вищезгадане дозволяє говорити про актуальність теми дослідження.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах комплексної програми Науково-дослідного центру імені В. М. Бейліса «Схід-Захід: теорія та історія міжцивілізаційних взаємостосунків» (державна реєстрація № 0103U003602). Крім того, робота відображає один із головних напрямків науково-дослідної діяльності кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин ДЗ «Луганського національного університету імені Тараса Шевченка».

Об'єкт дослідження – діяльність ООН щодо підтримання глобального миру та безпеки в досліджуваній період.

Предмет – процес реформування Організації Об'єднаних Націй у 90-х рр. XX – початку XXI ст. та його результати.

Мета дослідження – на основі аналізу джерел, враховуючи результати вивчення проблеми українськими та зарубіжними науковцями, дослідити процес реформування ООН у 90-х рр. XX – початку XXI ст., висвітлити його перебіг та головні результати.

Відповідно до мети було поставлено ряд **завдань**:

1. Систематизувати та проаналізувати джерельну базу дослідження, розглянути й оцінити стан наукової розробки проблеми в українській та закордонній історіографії.

2. Показати історичний розвиток ідей глобального регулювання міжнародних процесів.

3. Дослідити негативні чинники діяльності ООН та зародження стратегії її реформування.

4. Розглянути й надати об'єктивну оцінку реформаторській політиці ГС ООН Б. Бутроса-Галі після закінчення «холодної війни».

5. Дослідити стратегію модернізації системи ООН, визначену Генеральним секретарем К. Аннаном.

6. Розкрити основні цілі реформаторської діяльності Пан Гі Муна на посаді ГС та виявити залежність визначених напрямків трансформації системи ООН від розвитку міжнародних процесів на сучасному етапі.

7. Показати результати та визначити перспективи втілення ініціатив, спрямованих на вдосконалення і підвищення ефективності Організації.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1991 по 2016 рр. Період збігається з перебуванням на посаді ГС Б. Бутроса-Галі (1992–1996 рр.), К. Аннана (1997–2006 рр.) та Пан Гі Муна (2007–2016 рр.).

Нижньою межею визначено 1991 р., коли у зв'язку із закінченням «холодної війни» перед ООН постала необхідність розробки та впровадження нових підходів до міжнародних проблем. Зокрема, перегляду підлягала система запобігання міжнародним конфліктам, які виникли внаслідок руйнації біполярного глобального порядку.

Верхня хронологічна межа визначена завершенням десятирічного періоду історії ООН під головуванням ГС Пан Гі Муна. Із його відставкою розпочався новий період в історії Організації, яка була змушена вирішувати принципово нові завдання, пов'язані з виникненням нових міжнародних викликів та загроз, поява яких була обумовлена кризою глобального порядку, встановленого після завершення «холодної війни».

Методологічну основу роботи складають загальнонаукові принципи багатофакторності, детермінізму, історизму, конкретності, об'єктивності, системності та цілісності. Події розглядаються в їх взаємозв'язку та в сукупності виявлених історичних фактів. Основними структуроутворюючими принципами дослідження є використання методів аналізу і синтезу, дедукції та індукції, узагальнення, поєднання історичного і логічного аналізів, методів емпіричних досліджень: аналіз документів, використання історико-порівняльного, проблемно-хронологічного та системного методів.

Наукова новизна роботи обумовлена комплексним вивченням політики реформування ООН в 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. та полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні наукових досліджень, присвячених зазначеному питанню.

Уперше:

- комплексно досліджено процес реформування ООН у 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. і показано його результат.

Уточнено:

- підходи до формування концепції з реформування організаційно-правової структури Організації державами-членами;

- чинники, що негативно впливають на процес реформування ООН, зокрема, розглянуто позицію постійних членів РБ, які використовують великий комплекс статутних та фінансових важелів заради збереження нинішньої структури Організації;

- причини необхідності розширення владних повноважень та контрольно-ревізійних функцій Генерального секретаря ООН.

Набули подальшого розвитку:

- визначення державної стратегії України щодо вдосконалення діяльності ООН;

- концептуальні підходи щодо посилення ролі Організації у світі шляхом впровадження змін до Статуту ООН;

- визначення ролі та місця ООН у системі сучасних міжнародних відносин.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування сформульованих висновків і пропозицій у роботі державних структур, які відповідають за діяльність України в ООН. Викладений у дисертації матеріал може бути використаний у вищій школі під час підготовки відповідних навчальних курсів і посібників з історії міжнародних відносин, у науково-дослідній роботі студентів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації було викладено у вигляді доповідей і виступів на засіданнях кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», засіданнях Наукового товариства студентів і аспірантів Інституту історії, міжнародних відносин та соціально-політичних наук ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», а також на наукових конференціях: Студентському науковому форумі «Україна и ОБСЕ: Развитие демократических институтов и общества

свободи» (Луганськ, березень 2013 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики» (Київ, квітень 2013 р.); III Міжнародному молодіжному форумі «Глобалізаційні виклики і багатостороння дипломатія» (Київ, березень 2015 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики» (Київ, квітень 2016 р.); 69-й Міжнародній науковій конференції «Жаразінські читання» (Харків, квітень 2016 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 206 сторінок, із них 168 сторінок – основний текст. Список використаних джерел міститься на 38 сторінках і складає 311 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційної теми, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, визначено об'єкт і предмет, мету і завдання дослідження, окреслено хронологічні межі, розкрито методологічну основу, наукову новизну, практичне значення та апробацію результатів дисертації.

У **першому розділі «Джерельна база, історіографія та теоретико-методологічні засади дослідження»** проаналізовано джерельну базу, стан наукової розробки дослідження та охарактеризовано методологічні засади дисертації.

У **підрозділі 1.1. «Джерельна база дослідження»** охарактеризовано використані джерела, умовно розподілені на три групи.

До *першої* групи джерел віднесено офіційно опубліковані документи ООН. Це, зокрема, резолюції та рішення, доповіді, порядок денний засідань, щорічні звіти про хід роботи, заяви, інформаційні дані про хід голосувань. Використані джерельні матеріали надають змогу створити об'єктивне уявлення про перебіг процесу реформування системи ООН, простежити його мету та завдання, розглянути еволюцію поглядів різних членів міжнародного співтовариства на цю проблему, оцінити, наскільки їх реалізація відповідає очікуваним вимогам. Визначена група джерел дала змогу усвідомити стратегію майбутнього розвитку ООН. Крім того, аналіз матеріалів офіційного характеру дозволив зробити висновок, що альтернативи механізмам ООН у процесі вирішення світових протиріч у світі на сьогодні не існує.

В Україні, як держави-засновниці ООН, на базі Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського працює Відділ фонду ООН, який регулярно поповнюється новими документами Організації та її спеціалізованих установ.

До *другої* групи відносяться джерела особового походження: мемуари, автобіографії, виступи й наукові доробки державних діячів та провідних дипломатів.

Перш за все, необхідно відзначити спогади радянського дипломата, постійного представника СРСР у РБ ООН 1946–1948 рр. А. А. Громико¹. У своїх спогадах автор детально розкрив процес створення ООН, у якому брав безпосередню участь.

Важливими свідченнями досліджуваної проблематики стали спогади двічі прем'єр-міністра Великобританії в 1940–1945 рр. та 1951–1955 рр. У. Черчилля², який був одним із фундаторів ідеологічного концепту майбутнього післявоєнного міжнародного устрою, та президента США 1933–1945 рр. Ф. Рузвельта³, якому належить історична заслуга зі створення ООН, названа ним «улюбленим дітищем».

¹ Громько А. А. Памятное : в 2 ч. / А. А. Громько. – М. : Политиздат, 1990. Ч. 2. – 1990. – 559 с.

² Churchill W. The Second World War / W. Churchill. – L. : Cassell & Co. Ltd, 1952. – Vol. 5. – 671 p.

³ Roosevelt F. The Fireside Chats of Franklin Delano Roosevelt / F. D. Roosevelt. – Middlesex : Penguin Books, 1995. – 180 p.

Неоціненним внеском став розгляд процесу реформування ООН у спогадах Генеральних секретарів Організації: Трюгве Лі⁴, У. Тана⁵, К. Вальдхайма⁶, Х. Переса де Куельяра⁷, Б. Бутроса-Галі⁸. У зазначених мемуарах дипломатами обґрунтовується необхідність проведення реформи ООН; розкриваються оптимальні, на їх думку, концепції щодо її модернізації. Автори також продемонстрували свій особистий внесок у цей процес та розкрили позиції країн-членів. Тим не менш, представлені праці потребують критичного осмислення, оскільки висловлені в них думки носять суб'єктивний характер та висвітлюють одноосібну позицію автора.

Важливі свідчення щодо ролі України та її зовнішньополітичної діяльності крізь призму накопиченого досвіду роботи в системі ООН містить праця постійного представника України в ООН 1994–1997 рр. А. М. Зленка «Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін»⁹.

Позицію США щодо проблеми модернізації ООН розкривають у своїх спогадах Постійні представники Сполучених Штатів в ООН 1993–1997 рр. М. Олбрайт¹⁰ та 2005–2006 рр. Дж. Болтон¹¹. Автори продемонстрували певні особливості міжнародного переговорного процесу з визначеної проблематики на чолі зі США.

Помітний вплив на визначення ролі ООН у сучасних геополітичних реаліях здійснила праця широковідомого фахівця в галузі міжнародних відносин, державного секретаря США 1973–1977 рр. Г. Кіссінджера «Чи потрібна Америці зовнішня політика?»¹²

Д. Хенні, британський дипломат, постійний представник Великобританії в ООН, у книзі «Пошук ролі Британії: дипломатичні спогади від Європи до ООН»¹³ розкрив політику Організації щодо розв'язання міжнародних конфліктів під час періоду «холодної війни», висвітлив фактори, що безпосередньо впливали на її діяльність. Відповідно до отриманого досвіду роботи Д. Хенні був членом Групи високого рівня із загроз, викликів та змін 2003–2005 рр., таким чином, сприяючи вирішенню проблеми реформування системи ООН.

Особливу увагу привертає до себе монографія Спеціального радника Генерального секретаря ООН 2008–2013 рр. Е. К. Лака¹⁴. Автор дослідив історію реформування ООН та визначив необхідність упровадження процесу реформи Ради Безпеки, як найбільш пріоритетного її органу, здатного вирішити проблеми, що постають перед міжнародною спільнотою.

---

⁴ Trigue Lie. In *The Cause Of Peace: Seven Years with the United Nations* / Lie Trigue. – N.Y. : The Macmillan Co, 1954. – 473 p.

⁵ Thant U. *View from the UN* / U Thant. – London : David&Charles, 1978. – 508 p.

⁶ Waldheim K. *In the Eye of the Storm: A Memoir* / K. Waldheim : Adler&Adler Pub, 1986. – 278 p.

⁷ Perez de Cuellar Javier. *Pilgrimage For Peace: A Secretary General's Memoir* / Javier Perez de Cuellar. – N. Y. : St. Martin's Press, 1997. – 518 p.

⁸ Boutros Boutros-Ghali. *Unvanquished: A U.S.-U.N. Saga* / Boutros-Ghali Boutros. – N. Y : Random House, 1999. – 368 p.

⁹ Зленко А. М. *Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін* / А. М. Зленко. – Х.: Фоліо, 2003. – 558 с.

¹⁰ Albright Madeleine. *Madam Secretary* / Madeleine Albright. – N. Y. : Harper Perennial, 2013. – 592 p.

¹¹ Bolton J. *Surrender Is Not an Option: Defending America at the United Nations* / J. Bolton. – N. Y. : Threshold Editions, 2008. – 512 p.

¹² Кіссінджер Г. *Нужна ли Америке внешняя политика?* / Генри Кіссінджер; [пер. с англ. В. Н. Верченко]. – М. : Издательство АСТ, 2016. – 416 с.

¹³ Hannay David. *Britain's Quest for a Role: A Diplomatic Memoir from Europe to the UN* / David Hannay. – L. : I. B. Tauris, 2013. – 336 p.

¹⁴ Luck E. *Reforming the United Nations: Lessons from a History in Progress* / E. Luck. – N. Y. : Academic Council on the United Nations System, 2003. – 74 p.; Luck E. *UN Security Council: Practice and Promise* / E. Luck. – N. Y.: Routledge, 2006. – 186 p.

У дослідженні також були враховані та використані свідчення державних посадовців, які безпосередньо впливали на розвиток міжнародної політики. Це мемуари М. С. Горбачова¹⁵, М. Тетчер¹⁶, Б. Клінтона¹⁷.

Для повноти розкриття теми були використані офіційні заяви та промови державних посадових осіб і діячів: У. Черчилля¹⁸, М. Тетчер¹⁹ та інших.

Третю групу джерел склали тогочасні періодичні видання. Серед найбільш важливих матеріалів цієї групи, задіяних у процесі дослідження, відзначимо, «Международная жизнь», «Deutsche Welle», «Foreign Affairs», «The Guardian», «The Independent», «The New York Times», «The Washington Post», «The Wall Street Journal».

Важливу роль у дослідженні еволюції поглядів міжнародного співтовариства щодо реформування Організації відіграв «Щоденний Журнал Організації Об'єднаних Націй», що видається Департаментом зі справ Генеральної Асамблеї та службою конференційного управління. У виданні представлена докладна інформація щодо роботи Центральних установ ООН із переліком документів та резюме нарад.

Отже, аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що для розкриття теми існує необхідний і різноманітний за своїм характером комплекс документальних матеріалів. Уведення їх у науковий обіг дозволяє ґрунтовно, об'єктивно та неупереджено розкрити досліджувану проблему. За допомогою цих джерел можна докладно проаналізувати внутрішні процеси реформування та простежити їх результати.

У підрозділі 1.2. «Історіографія дослідження» висвітлено стан наукової розробки досліджуваної проблематики.

Хоча необхідність реформування ООН постала чи не одразу після створення Організації, однак у центрі уваги науковців ця проблема опинилася лише наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.

В *українській історичній науці* питання реформування ООН комплексно не досліджувалося. Відзначимо, що процес наукового осмислення цієї проблематики вітчизняними вченими тільки розпочинається.

У контексті процесу модернізації ООН авторитетною є думка українського експерта-дипломата, який отримав практичний досвід роботи в різних структурах ООН, автора значної кількості публікацій, у яких відстоював позицію В. С. Бруза²⁰ щодо необхідності вдосконалення основних механізмів діяльності Організації.

Окремо слід згадати праці, де показано роль української дипломатії в процесі реформування ООН. Україна є державою-співзасновником цього міжнародного інституту, вона неодноразово демонструвала свою підтримку зусиллям, спрямованим на підвищення

---

¹⁵ Горбачев М. С. Жизнь и реформы. Воспоминания в 2-х т. / М. С. Горбачев. – М. : Изд-во «Новости», 1995. – 600 с.

¹⁶ Тэтчер М. Искусство управления государством: Стратегии для меняющегося мира / Маргарет Тэтчер ; Пер. с англ. – 3-е изд. – М. : Альпина Паблишер, 2012. – 504 с.

¹⁷ Clinton B. My Life / Bill Clinton. – N. Y. : Vintage Books, 2005. – 1056 p.

¹⁸ Churchill W. Churchill speaks 1897-1963: collected speeches in peace & war / W. Churchill. – N. Y. : Barnes & Noble Books, 1998. – 997 p.

¹⁹ Thatcher M. The Collected Speeches of Margaret Thatcher / M. Thatcher. – N. Y. : Harper, 1998. – 688 p.

²⁰ Бруз В. С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів / В. С. Бруз. – К. : Либідь, 1995. – 111 с.; Спеціалізовані установи системи ООН / ред. В. С. Бруз. – К. : Либідь, 1995. – 116 с.; Бруз В. С. Роль ООН у врегулюванні міжнародних конфліктів і в боротьбі проти тероризму : навч. посіб. / В. С. Бруз. – К. : Експрес-Поліграф, 2010. – 223 с.

її ролі та ефективності. Серед робіт цієї категорії відзначимо авторів В. Головченка²¹, О. М. Скрипника²², І. Смільську²³, Л. Д. Чекаленко²⁴.

Історична ретроспектива діяльності України в ООН зроблена С. В. Віднянським і А. Ю. Мартиновим у праці «Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших міжнародних проблем»²⁵.

Питання модернізації ООН в умовах глобалізації досліджували С. Л. Удовик²⁶ та Е. Н. Чіка²⁷. Okремо варто згадати дисертаційну роботу В. Б. Мелінішина «Реформування Організації об'єднаних націй за умов глобалізації у третьому тисячолітті»²⁸, у якій чи не вперше зроблено політологічний аналіз системної модернізації ООН.

Важливу роль у процесі формування концептуальних, теоретико-методологічних засад дослідження відіграла колективна монографія «Правова модернізація Ради Безпеки ООН: проблеми теорії та практики»²⁹ за редакцією відомого вітчизняного спеціаліста з міжнародних відносин О. М. Баймуратова. У праці представлений методологічний інструментарій дослідження, а також висвітлено проблемні питання функціонування цього органу і напрямки вдосконалення його роботи.

Актуальне питання реформування Ради Безпеки ООН у контексті посилення ефективності роботи Організації розглянули українські науковці Р. В. Губань³⁰, Л. Дорош³¹, М. І. Трипольська³².

Важливе значення мало дисертаційне дослідження Є. В. Годованика «Рада Безпеки ООН: міжнародно-правовий статус та актуальні проблеми реформування»³³. Науковцем

²¹ Головченко В. Україна – держава-співзасновник ООН: міфи й історичні реалії [Електронний ресурс] / В. Головченко // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 38–39. – С. 12–19. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_mv_2012_38-39_5 (дата звернення: 01.11.2015); Головченко В. Дипломатична історія України (1923-1993 роки) / В. Головченко, В. Матвієнко. – К. : Київський університет, 2012. – 239 с.

²² Скрипник О. М. Історія співпраці України з ООН [Електронний ресурс] / О. М. Скрипник // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 78. – С. 99–102. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_78_31 (дата звернення: 18.10.2016)

²³ Смільська І. Україна в ООН: основні напрямки та пріоритети діяльності у 1991–2012 рр. [Електронний ресурс] / І. Смільська // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія міжнародних відносин. – 2013. – Вип. 11. – С. 321–328. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2013_11_35 (дата звернення: 04.09.2015).

²⁴ Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України : Підручник. / Л. Д. Чекаленко – К.: Либідь, 2006. – 712 с.; Чекаленко Л. Д. Україна в ООН: відстоювання Незалежності [Електронний ресурс] / Л. Д. Чекаленко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2015. – Вип. 22 (1). – С. 30–36. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2015_22\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2015_22(1)_5) (дата звернення: 01.09.2016)

²⁵ Віднянський С. В. Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших міжнародних проблем / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов. – К. : Генеза, 2006. – 240 с.

²⁶ Удовик С. Л. Глобализация: семиотические подходы / С. Л. Удовик. – К. Ваклер, 2002. – 480 с.

²⁷ Чіка Е. Н. Вплив глобалізації на процес реалізації функцій ООН: виклики XXI століття [Електронний ресурс] / Е. Н. Чіка // Наукові праці МАУП. Серія : Політичні науки. Юридичні науки. – 2013. – Вип. 2. – С. 78–83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaupr_2013_2_14 (дата звернення: 18.01.2015).

²⁸ Мелінішин В. Б. Реформування Організації об'єднаних націй за умов глобалізації у третьому тисячолітті : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / В. Б. Мелінішин ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2010. – 199 с.

²⁹ Баймуратов М. О. Правова модернізація Ради Безпеки ООН: проблеми теорії та практики : моногр. / М. О. Баймуратов, Ю. О. Волошин, Є. В. Годованик, М. М. Юрлов ; за ред. д.ю.н., проф., Заслуж. діяча науки і техн. України М. О. Баймуратова. – Одеса : Фенікс, 2013. – 270 с.

³⁰ Губань Р. Проблеми реалізації проектів реформи Ради Безпеки ООН [Електронний ресурс] / Р. Губань // Юридичний журнал. – 2007. – № 11. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php&id=2803> (дата звернення: 17.04.2014).

³¹ Дорош Л. РБ ООН у сучасних умовах: до проблеми пошуку варіантів реформування [Електронний ресурс] / Л. Дорош // Humanitarian vision. – 2015. – Vol. 1, Num. 2. – С. 19–26. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_6 (дата звернення: 12.11.2016).

³² Трипольська М. І. Проблемні питання реформування ради безпеки ООН [Електронний ресурс] / М. І. Трипольська // Держава та регіони. Серія : Право. – 2014. – № 4. – С. 172–174. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2014_4_35 (дата звернення: 18.02.2016).

³³ Годованик Є. В. Рада Безпеки ООН: міжнародно-правовий статус та актуальні проблеми реформування : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.11 / Є. В. Годованик ; Маріуп. держ. ун-т. – М., 2012. – 195 с.

запропоновано авторську організаційно-правову модель реформування РБ ООН та розкрито питання щодо необхідності системного процесу реформування Організації.

Реформування певних аспектів діяльності ООН у політиці її держав-членів досліджували Ю. М. Боголій³⁴, А. В. Німченко³⁵.

Значний внесок у процес дослідження обраної теми зробили *радянські* вчені. У працях С. Б. Крилова «Історія створення ООН. Розробка тексту Статуту ООН (1944-1945)»³⁶ та Г. І. Морозова «Організація Об'єднаних Націй (Основні міжнародно-правові аспекти структури і діяльності)»³⁷ розкрито причини взаємозв'язку процесів створення ООН та розробки її Статуту із сучасною системною кризою Організації.

Нові підходи до процесу вивчення проблеми реформування ООН запропонували сучасні *російські* науковці. Зокрема, варто згадати праці А. П. Барышева³⁸, О. Н. Барабанова³⁹, С. В. Шатуновського-Бюрно⁴⁰.

Позицію окремих впливових держав та регіонів щодо модернізації системи ООН висвітлили М. С. Айрапетян⁴¹, А. Ю. Борзова⁴², М. Л. Вишневський⁴³, Л. Є. Гришаєва⁴⁴, О. С. Литвінова⁴⁵, М. М. Юрченко⁴⁶.

Окремо зупинитися необхідно на дослідженнях російського науковця В. Ф. Заемського, який багато років працював у системі ООН та присвятив низку робіт вивченню процесу її реформування. У 2000-х рр. побачили світ його праці «Новітня історія реформи ООН»⁴⁷ та «Кому потрібна реформа ООН. В інтересах усіх і кожного»⁴⁸.

³⁴ Боголій Ю. М. Проблема реформування ООН і позиція Сполучених Штатів Америки [Електронний ресурс] / Ю. М. Боголій // Вісник Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка. Серія : Історія. – 2006. – Вип. 87–88. – С. 4–8. – Режим доступу: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/istoriya_87-88_2006.pdf (дата звернення: 26.06.2014).

³⁵ Німченко А. В. Концептуальні засади та політика США щодо миротворчої діяльності ООН : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / А. В. Німченко ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2002. – 183 с.

³⁶ Крылов С. Б. История создания ООН. Разработка текста Устава ООН (1944-1945) / С. Б. Крылов ; под ред. проф. Г. И. Тункина. – М. : ИМО, 1960. – 343 с.

³⁷ Морозов Г. И. Организация Объединенных Наций (Основные международно-правовые аспекты структуры и деятельности) / Г. И. Морозов. – М. : Изд. ИМО, 1962. – 511 с.

³⁸ Барышев А. П. Мировая политика и Организация Объединенных Наций. 1945-2009 / А. П. Барышев. – М. : Общество дружбы и развития сотрудничества с зарубежными странами, 2009. – 1340 с.

³⁹ Барабанов О. Н. Глобальное управление / О. Н. Барабанов, В. А. Голицын, В. В. Терещенко. – М. : МГИМО-Университет, 2006. – 256 с.

⁴⁰ Шатуновский-Бюрно С. В. Повышение эффективности Организации Объединенных Наций: международно-правовые аспекты : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / С. В. Шатуновский-Бюрно ; МГИМО. – М. – 1999. – 173 с.

⁴¹ Айрапетян М. С. Проблема реформирования ООН во внешней политике Федеративной Республики Германии : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.04 / М. С. Айрапетян ; Санкт-Петербургский гос. ун-т. – Санкт-Петербург. – 2011. – 181 с.

⁴² Борзова А. Ю. Подходы Бразилии к реформированию ООН / А. Ю. Борзова // Вестник международных организаций. – 2012. – № 3(38). – С. 238–245

⁴³ Вишневский М. Л. США и реформа ООН / М. Л. Вишневский // ООН: история и вызовы современности. К 60-летию Организации Объединенных Наций: Доклады и выступления. Международная научная конференция, 5-6 октября 2005 года, г. Москва / Отв. ред. Ан. А. Громыко, В. Г. Джангирян; ред. Л. П. Атаманенко. Сост. В. К. Алексеенко, О. В. Андреева. – М. : Изд-во РУДН, 2005. – С. 49–52

⁴⁴ Гришаева Л. Е. Генезис участия России в деятельности ООН: приоритетные направления (1945-2007 гг.) : дис. ... док. ист. наук : 07.00.15 / Л. Е. Гришаева ; Дип. акад. МИД РФ. – М. – 2008. – 59 с.

⁴⁵ Литвинова А. С. Формирование позиции Китайской Народной Республики в отношении ООН : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.15 / А. С. Литвинова ; МГИМО. – М. – 2007. – 217 с.

⁴⁶ Юрченко М. М. Политика США в отношении реформирования ООН (2001–2008 гг.) : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.03 / М. М. Юрченко ; Тюменский гос. ун-т. – Тюмень. – 2010. – 227 с.

⁴⁷ Заемский В. Ф. Новейшая история реформы ООН : монография / В. Ф. Заемский. – М. : МГИМО-Университет, 2008. – 84 с.

⁴⁸ Заемский В. Ф. Кому нужна реформа ООН. В интересах всех и каждого / В. Ф. Заемский. – М. : Междунар. отношения, 2010. – 296 с.

Фахівець акцентував увагу на структурних перетвореннях Організації, які вдалося реалізувати на початку ХХІ ст.

Питання посилення ефективності ООН крізь призму інституціональної реформи її головного органу Ради Безпеки детально проаналізували М. В. Андреев⁴⁹, З. С. Беляєва, Т. В. Говердовська⁵⁰, А. Б. Плоскова⁵¹, К. В. Шликов⁵².

Вагому наукову цінність мають праці з міжнародно-правового регулювання діяльності ООН та міжнародних організацій у цілому. Це, зокрема, роботи К. Борисова⁵³, О. Г. Зайцевої⁵⁴, О. А. Шibaєвої⁵⁵.

Досконало проаналізував концептуальні та практичні аспекти основних напрямків роботи ООН та розкрив необхідність процесу її модернізації дипломат, експерт-міжнародник В. М. Федоров у праці «Організація Об'єднаних Націй, інші міжнародні організації та їх роль в ХХІ столітті»⁵⁶.

У *західній історичній науці* дослідженню проблеми реформування Організації Об'єднаних Націй присвячені праці М. Гулдинга⁵⁷, Б. Рассела⁵⁸. Автори висловили різні припущення щодо кінцевого результату модернізації системи ООН, натомість вони єдині у визначенні, що будь-які зміни носитимуть суперечливий характер.

Комплексний аналіз зазначеної проблематики розкрив у низці досліджень Дж. Мюллер⁵⁹. У праці «Реформування Організації Об'єднаних Націй: хронологія»⁶⁰ автор детально розкрив динаміку процесу реформування Організації, визначив роль Генерального секретаря в процесі її модернізації та дослідив перебіг прийняття рішень під впливом зовнішніх чинників.

П. Кеннеді та Б. Рассет у роботі «Реформування Організації Об'єднаних Націй»⁶¹ чи не вперше представили власний проект удосконалення діяльності Організації.

Скептичне ставлення до реалізації реформаторської політики на початку ХХІ ст. висловив М. Берtrand⁶².

⁴⁹ Андреев М. В. Современные международно-правовые аспекты реформирования Совета Безопасности ООН : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / М. В. Андреев ; Казанский гос. ун-т. – Казань. – 2001. – 178 с.

⁵⁰ Говердовская Т. В. Значение реформирования Совета Безопасности ООН для поддержания международного мира и безопасности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Т. В. Говердовская ; Всероссийская академия внешней торговли. – М. – 2010. – 170 с.

⁵¹ Плоскова А. Б. Реформирование ООН и пересмотр её Устава. Реформирование Совета Безопасности / А. Б. Плоскова. – М. : Диалог – МГУ, 1998. – 96 с.

⁵² Шликов К. В. Какой быть ООН в ХХІ веке: проблема реформирования Совета Безопасности / К. В. Шликов // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 5. – С. 103–107

⁵³ Борисов К. Международные организации / К. Борисов ; Ун-т дружбы народов им. Лумумбы. Кафедра междунар. права – М., 1967. – Вып. I : История создания, структура и деятельность ООН. – 116 с.

⁵⁴ Зайцева О. Г. Международные организации: принятие решений / О. Г. Зайцева. – М. : ТК Велби, 1989. – 158 с.

⁵⁵ Шibaева Е. А. Право международных организаций: Вопросы теории / Е. А. Шibaева. – М. : Междунар. отношения, 1986. – 160 с.

⁵⁶ Федоров В. Н. Организация Объединенных Наций, другие международные организации и их роль в ХХІ веке. – М. : МГИМО ; АНО «ИНО-центр (Информация. Наука. Образование)»; Изд-во «Логос», 2005. – 944 с.

⁵⁷ Гулдинг М. Организация Объединенных Наций: лидерство, реформы и миротворчество / М. Гулдинг. – М. : Московский центр Карнеги, 2007. – 87 с.

⁵⁸ Russell R. History of the United Nations Charter. The Role of the United States / R. Russell. – W. : Brookings Institution, 1958. – 1140 p.

⁵⁹ Muller J. Reforming the United Nations. New Initiatives and Past Efforts / J. Muller. – Leiden : BRILL, 1997. – 1100 p.; Muller J. Reforming the United Nations. The Struggle for Legitimacy and Effectiveness / J. Muller. – Leiden : Martinus Nijhoff Publishers, 2006. – 531 p.

⁶⁰ Muller J. Reforming the United Nations: A Chronology / J. Muller. – Leiden : BRILL, 2016. – 440 p.

⁶¹ Kennedy P. Reforming the United Nations / P. Kennedy, B. Russett // Foreign Affairs. – 1995. – Vol. 74(5). – P. 56–71

⁶² Bertrand M. The UN as an Organization. A Critique of its Functioning [Electronic resource] / M. Bertrand // European Journal of International Law. – 1995. – Vol. 6. – P. 349–359. – Mode of access: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.ejil.a035925> (access date: 08.02.2015).

Детально вплив «холодної війни» на діяльність ООН розглянули науковці С. Мейслер у книзі «Історія Організації Об'єднаних Націй»⁶³ та У. Найт «Зміни ООН: багатостороння еволюція і пошук глобального уряду»⁶⁴. Автори дослідили негативну роль глобального протистояння в межах ООН, виявили зв'язок між конфронтаційними відносинами та низькою якістю виконання функцій Організацією.

Велике значення в зарубіжній історіографії відведено ролі Генерального секретаря в процесі реалізації політики реформ. Зазначеній тематиці присвятили дослідження І. Джонстон, П. Келлі. У роботі «ООН у двадцять першому столітті: управління і процеси реформ у неспокійній Організації»⁶⁵ М. Франда пов'язує нездатність Організації щодо втілення назрілих реформ із неспроможністю керівництва забезпечити її ефективне функціонування.

Проблемі реформування РБ ООН присвятили дослідження Дж. Воутерс⁶⁶, Л. Гудріч⁶⁷, Е. Лак⁶⁸, Д. М. Мелон⁶⁹, П. Недін⁷⁰, Л. Сворт⁷¹, С. Хаслер⁷² та ін.

Особливий інтерес викликають дослідження науково-аналітичних центрів із вивчення проблеми реформування ООН, серед яких Центр з міжнародного співробітництва Нью-Йоркського університету, Освітній центр з реформування ООН, інститут США Херітідж Фаундейшн⁷³, Фонд Фрідріха Еберта та Карнегі Кенсл.

Підрозділ 1.3. «Методологічні засади дослідження» присвячено аналізу методологічних підходів, залучених під час написання дисертації.

Основою методології дослідження стала система загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що сприяли отриманню об'єктивних і достовірних результатів. Діалектично-матеріалістичний метод застосовувався під час оцінки історичних процесів, що передували створенню ООН, а також проблемних питань діяльності ООН на сучасному етапі. За допомогою системно-структурного методу було визначено питання організаційної діяльності, складу Організації та компетенцію відповідно до її Статуту.

Також було використано методи аналізу й синтезу, прогнозування, моделювання, індукції і дедукції, абстрагування. За допомогою глибокої теоретизації запропонованих програм реформ ООН, із використанням зазначеного вище методу моделювання та на досить високому рівні абстракції стало можливим теоретично відобразити деякі із запропонованих моделей реформування Організації.

В основу дисертаційного дослідження покладені загальнотеоретичні принципи й підходи (історичний, політологічний, соціально-філософський, культурологічний, міжнародно-правовий) із визначенням сучасних умов розвитку міжнародних відносин.

⁶³ Meisler S. United Nations: A History / S. Meisler. – N. Y. : Grove Press, 2011. – 448 p.

⁶⁴ Knight W. A Changing United Nations: Multilateral Evolution and the Quest for Global Governance / W. Knight. – N. Y. : Springer, 2000. – 257 p.

⁶⁵ Franda M. The United Nations in the twenty-first century: management and reform processes in a troubled organization / M. Franda. – W. : Rowman&Littlefield Publishers, 2006. – 257 p.

⁶⁶ Wouters J. Security council reform: a new veto for a new century? / J. Wouters. – Brussel : Academy Press, 2005. – 35 p.

⁶⁷ Goodrich L. The United Nations / L. Goodrich. – N. Y. : Crowell, 1959. – 237 p.

⁶⁸ Luck E. UN Security Council: Practice and Promise / E. Luck. – N. Y. : Psychology Press, 2006. – 186 p.

⁶⁹ Malone D. The UN Security Council: From the Cold War to the 21st Century / D. Malone. – L. : Lynne Rienner Publishers, 2004. – 746 p.

⁷⁰ Nadin P. UN Security Council Reform / P. Nadin. – N. Y. : Routledge, 2016. – 182 p.

⁷¹ Swart L. Security Council Reform From 1945 to 2013 / L. Swart, J. Freiesleben. – N. Y. : Center for Reform Education, 2013. – 120 p.

⁷² Hassler S. Reforming the UN Security Council Membership: The Illusion of Representativeness / S. Hassler. – N. Y. : Routledge, 2013. – 322 p.

⁷³ Feulner E. J. Real Reform at the United Nations [Electronic resource] / E. J. Feulner // Heritage Foundation. – 2006. – Mode of access: <http://www.heritage.org/global-politics/report/real-reform-the-united-nations>; Schaefer B. D. The Status of the United Nations Reform [Electronic resource] / B. D. Schaefer // Heritage Foundation. – 2006. – Mode of access: <http://www.heritage.org/report/the-status-united-nations-reform> (access date: 14.12.2016).

Відбір матеріалів здійснювався після їх критичного осмислення та співвідношення з обраними метою і предметом дослідження.

У роботі був застосований синергетичний підхід, який дав змогу комплексно проаналізувати позитивні та негативні риси реформаторської діяльності; надати об'єктивну оцінку запропонованим програмам удосконалення роботи Організації, продемонструвати системну картину впливу ООН на глобальні процесуальні зміни у світі; виявити фактори історизму, еволюціонізму та унікальності досліджуваного об'єкту. Міждисциплінарний характер синергетичного підходу дозволив синтезувати соціальну, економічну, політичну, культурну та ідеологічну галузі діяльності ООН. Також визначено гіпотетичні варіанти подальшого розвитку організації. Це підкреслює актуальність теми дослідження.

Композиція роботи будувалася за допомогою використання різних методів історичної науки, серед спеціальних методів варто відзначити порівняльно-історичний, який сприяв послідовному розкриттю змін історичної реальності, а також визначенню ідентифікаційних ознак перспективного функціонального розвитку ООН. Насамперед початковим ступенем порівняльного аналізу стало проведення аналогії подій, що сприяли усвідомленню необхідності реалізації процесу модернізації системи ООН. Наступним кроком стало обґрунтування тенденції оновлення відповідно до конкретних історичних умов. Під час аналізу запропонованих програм країн-членів щодо оновлення системи ООН задіяно аналітичний та описовий методи.

Також, у процесі розробки зазначеної проблематики використовувалися метод системного підходу, соціологічний, формально-логічний, структурно-функціональний.

Особливо ефективним виявилось поєднання історичного та порівняльного методів, за їх допомогою вирішувалися основні завдання, а саме прогностична оцінка рівня задоволеності ініціативних сторін і аналіз перспектив подальшого реформування ООН.

У другому розділі **«Історичний розвиток ідей глобального регулювання міжнародних процесів»** досліджено історичні передумови створення перших міжнародних організацій, визначено періодизацію розвитку ідей наддержавного регулювання глобальних економічних та політичних процесів. Також розкрито причини створення Ліги Націй – ключової універсальної організації з підтримання миру й безпеки в міжвоєнний період, показані причини неефективності її діяльності.

Одним із наслідків Першої світової війни (1914–1918) стало визнання міжнародним співтовариством необхідності створення глобальної організації, націленої на вирішення питань, пов'язаних із запобіганням новим військовим конфліктам. Ініціаторами цієї ідеї виступили США, політичне керівництво яких вважало, що найкращий світовий порядок має базуватися на ліквідації обмежень для вільної комерції, безперешкодному пересуванні капіталів та робочої сили. Війну було визначено як головну загрозу такому устрою. Отже, увага міжнародного співтовариства була спрямована на створення механізму запобігання воєнним конфліктам. У 1919 р. за ініціативи президента США В. Вільсона була створена перша універсальна організація з підтримання миру і безпеки – Ліга Націй.

Початок Другої світової війни (1939–1945 рр.) продемонстрував нездатність країн-членів Ліги Націй колективно протидіяти агресивній політиці таких держав, як Німеччина, Японія та Італія. Водночас ця організація виступила універсально-інституціональною передумовою створення ООН.

У третьому розділі **«Негативні чинники діяльності ООН та зародження стратегії її реформування»** показано фактори, що негативно впливали на ефективність роботи Організації у процесі регулювання глобальних економічних та політичних процесів.

У підрозділі 3.1. **«Протиріччя між державами-засновницями як головний фактор неефективності діяльності ООН»** виявлено головні фактори, що обумовили низькі показники ефективності діяльності ООН у процесі вирішення актуальних

міжнародних проблем, а саме, геополітичні протиріччя між державами, які виступили ініціаторами створення Організації (СРСР, США, Великобританія, Франція та Китай).

Після закінчення Другої світової війни держави-переможниці взяли на себе місію «світових поліцейських» та виступили засновниками ООН, тим самим закріпивши за собою «привілейований статус» у Раді Безпеки. Їх домінування в Організації та різниця в поглядах щодо розвитку глобальних процесів обумовили неефективність роботи ООН чи не одразу після її заснування.

Ще на момент прийняття Статуту ООН серед її держав-учасниць існували протиріччя в поглядах щодо певних її структурно-організаційних положень. За рахунок компромісів і поступок членам «привілейованої п'ятірки» вдалося ввести вигідні їм статті в основний документ Організації.

Це призвело до того, що з початком роботи ООН дискусії щодо перегляду суперечливих положень її Статуту отримали новий імпульс та посилилися у період розгортання «холодної війни». Водночас зазначені протиріччя гальмували процес вирішення актуальних міжнародних проблем.

У підрозділі 3.2. «Перші спроби реформування ООН: причини та історичні наслідки» проаналізовано діяльність Організації в період «холодної війни», досліджено проекти з реформування ООН, висунуті державами-членами, регіональними групами, керівництвом і спеціально створеними робочими групами та комітетами. Також показані перші спроби модернізації універсальної інституції.

Глобальне протистояння США та СРСР у другій половині ХХ ст. стало причиною зниження ефективності роботи ООН. У зв'язку з цим на порядку денному постало питання щодо необхідності реформування Організації. У цей період вдалося внести певні зміни до Статуту ООН в частині розширення кількісного складу Ради Безпеки та ЕКОСОП за рахунок непостійних членів.

Однак залежність від домінуючої позиції постійних членів РБ та їх провідна роль у фінансуванні Організації звели нанівець спроби держав-членів упровадити програму реформ та внести кардинальні зміни в її роботу.

Проте навіть у такій формі ООН продемонструвала певну ефективність у вирішенні питань миру та безпеки. Зокрема, спільними зусиллями членів ООН вдалося запобігти розв'язанню ядерної війни.

У четвертому розділі «Інституційні перетворення ООН в 90-х рр. ХХ – початку ХХІ століття» досліджено політику реформування ООН після завершення «холодної війни», проаналізовано її головні результати та наслідки, які проявилися на початку ХХІ ст.

У підрозділі 4.1. «Реформаторська діяльність Бутроса Бутроса-Галі (1992–1996 рр.) досліджено роль Генерального Секретаря Б. Бутроса-Галі в процесі модернізації ООН, розглянуто нові першочергові завдання з вирішення проблем функціонування цієї інституції відповідно до геополітичних реалій постбіполярного світу, проаналізовано нові концептуальні положення діяльності щодо забезпечення миру і безпеки.

Завершення «холодної війни» у 1991 р. стало важливою віхою розуміння необхідності реформування ООН. Перед міжнародним співтовариством постали нові проблеми та завдання, розробку ефективних шляхів вирішення яких було покладено на Організацію. Серед ключових викликів керівництво бачило подолання бідності, екологічні проблеми, міжнародний тероризм. Також одним із найактуальніших питань стало забезпечення міжнародного миру і безпеки. Для їх ефективного вирішення необхідно було провести глибинну інституціональну модернізацію ООН.

Саме тоді на початку 90-х рр. ХХ ст. всередині керівництва Організації домінувала ідея, що завершення глобального протистояння наддержав вирішить головні протиріччя між провідними членами ООН та визначить спільне бачення щодо розв'язання глобальних проблем.

У підрозділі 4.2. «К. Аннан і його стратегія реформування ООН (1997–2005 рр.)» досліджено вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, що позначилися на діяльності ООН, визначено основні підходи до інституціональної реформи Організації у XXI ст.

На початку XXI ст. головною метою Організації стала адаптація її діяльності до нових викликів, породжених глобалізацією, яка вплинула на характер існуючих раніше міжнародних проблем та загроз. Ефективно відповісти на них були в змозі лише ті держави, які об'єдналися під егідою ООН.

У 1997–2005 рр. Організація була націлена на реалізацію всеохоплюючої програми реформ, зміцнення традиційної діяльності в галузях розвитку, підтримання міжнародного миру та безпеки, заохочування та пропагування прав людини.

Одне з головних завдань Організації – здійснення інституційної реформи. Програма організаційної перебудови представляла дворівневий процес. На першому етапі реалізовувалися короткострокові управлінські ініціативи та рішення; другий рівень передбачав підготовку довгострокової програми реформ.

Важливе місце на порядку денному ООН відігравало питання реформування Ради Безпеки. Активним прибічником цієї ідеї виступила й Україна. Однак із часом стало зрозумілим, що ця ключова інституціональна реформа приречена на провал, головною причиною чого стало небажання США, Росії, Китаю, Великобританії та Франції поступатися привілейованим становищем в ООН. При цьому для захисту своїх інтересів провідні держави мали велику кількість дипломатичних та фінансових важелів впливу.

У підрозділі 4.3. «Пан Гі Мун та модернізація системи колективної міжнародної безпеки (2007–2016 рр.)» досліджено політику посилення ефективності роботи ООН за рахунок її модернізації, яка здійснювалася у 2007–2016 рр.

Діяльність ООН у цей період була спрямована переважно на вирішення чинних міжнародних воєнних конфліктів у різних регіонах. Також продовжувався процес реформування системи ООН та реалізації масштабних програм із забезпечення сталого розвитку й запобігання кліматичним змінам.

Наприкінці першого десятиріччя XXI ст. почали набувати все більшого вираження протиріччя між постійними членами РБ ООН, які, як виявилось, мали різне бачення щодо вирішення актуальних міжнародних проблем. Як наслідок, спостерігалось гальмування процесу реформування ООН, що стало одним із проявів кризи глобального міжнародного порядку, встановленого ще на початку 90-х рр. XX ст.

Поруч із назрілою проблемою реформування ООН зіштовхнулася з необхідністю створення сучасних діючих механізмів реагування на нові глобальні виклики і загрози.

У **висновках** сформульовано загальні підсумки дослідження та викладено основні висновки на захист положення дисертаційної роботи.

Основи сучасної кризи ООН виникли з моменту підписання її Статуту. Це пов'язано з тим, що довготривалий та дискусійний процес узгодження основних положень цього документу відбувся завдяки поступкам і компромісам учасників Організації, які заклали можливість подальшого його перегляду.

У перші роки існування ООН про зміни концептуальних основ Статуту не йшлося. Тільки з активізацією «холодної війни» стали помітними перші прояви неефективності роботи Організації. Ідеологічна конфронтація між СРСР та США в другій половині XX ст. стала причиною неспроможності ООН консолідовано приймати рішення та призвела до появи низки міжнародних проблем.

Серед постійних членів РБ існувала майже однакова позиція тільки в одному ключовому аспекті. Вона полягала у відстрочці неминучого розгляду питання про розширення складу постійних членів РБ. Це пояснюється тим, що рішення, підтримані більшістю держав-членів ООН щодо внесення змін до Статуту, відповідно до його положень, все одно залежали від одногосної підтримки «великої п'ятірки», а головне – відсутності на той час очевидних претендентів на отримання членства з відповідним статусом.

Аналіз діяльності створених експертних органів із питання реформування ООН свідчить про таке: організаційно-правове закріплення реформ вбачалося неможливим у зв'язку з відсутністю єдиної узгодженої позиції між державами-членами.

Діяльність Організації у другій половині ХХ ст. повністю відображала тогочасні реалії «холодної війни» та орієнтувалася на вирішення пов'язаних із нею проблем. Найбільшим досягненням у цей період стала можливість перешкодження початку третьої світової війни, а також упровадження певних організаційних новацій.

Геополітичні реалії, що постали після завершення «холодної війни» на початку 90-х рр. ХХ ст. показали необхідність активнішої участі ООН у вирішенні міжнародних проблем. Незважаючи на критику у бік Організації, без неї важко уявити собі глобальний устрій, який формувався тоді. Важливим джерелом сили та авторитету ООН виступає її універсальний характер, всеосяжне охоплення її мандату та міжнародно-правова база її діяльності. ООН не тільки регламентує відносини між державами, а й допомагає у вирішенні внутрішніх питань. Жодна держава неспроможна самостійно реагувати на сучасні загрози. Водночас, починаючи з 90-х рр. ХХ ст. злободенною стала і проблема модернізації діяльності Організації. Як показав аналіз досліджуваних подій, ключовою проблемою реформування ООН є формування комплексного підходу до нього. Це пов'язано з тим, що існує повна взаємозалежність між її основними структурними елементами: збій в одному із сегментів впливає на загальну роботу Організації.

Серед нових викликів, із якими ООН довелося зіткнутися після завершення «холодної війни», можна виділити такі:

- 1) локальні етнічні, релігійні конфлікти в різних регіонах світу, поява яких була обумовлена, зокрема, і зруйнуванням біполярної світової системи;
- 2) глобальний тероризм, який у 90-х рр. ХХ ст. сприймався як нова загроза, що прийшла на зміну протистоянню наддержав у попередній період;
- 3) соціально-економічна нерівність та ієрархізація системи міжнародних відносин; відстороненість значної кількості країн різних регіонів від процесу прийняття ключових рішень, що впливали на глобальний розвиток;
- 4) проблема забруднення навколишнього середовища.

Відзначимо, що ключовим завданням міжнародного співтовариства в досліджуваний період стала розробка дієвих механізмів запобігання та подолання різного роду воєнних конфліктів. Це вимагало від керівництва ООН не тільки розробки нової тактики проведення миротворчих операцій, а й перегляду існуючої системи прийняття рішень. Особливо це стосується РБ ООН, система узгодження комплексу дій якої базується на домінуванні п'яти постійних членів та праві «вето» кожного з членів «великої п'ятірки». Значна кількість країн-учасників міжнародного співтовариства, зокрема й Україна, вважала таке становище несправедливим. Саме тому протягом 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. ці країни також виступили ініціаторами різних програм модернізації ООН, які об'єднувало спільне бажання ліквідувати домінування провідних світових держав у РБ ООН.

Відзначимо, що більшість вищезгаданих пропозицій не були прийняті, оскільки ефективність втілення назрілих реформ ООН продовжує залежати від власних геополітичних інтересів її країн, постійних членів Радбезу, та спроможності провідних держав досягти консенсусу за рахунок компромісу.

Практика впроваджених реформ під керівництвом Б. Бутроса-Галі продемонструвала спробу створення паралельних структурних управлінських органів замість тих, які показали неефективність у нових міжнародних реаліях кінця ХХ – початку ХХІ ст. І хоча новації Генсека не призвели до кардинального покращення роботи Організації, однак саме Б. Бутроса-Галі варто вважати ініціатором послідовного процесу політичної та інституційної реорганізації ООН.

Політика його наступників, К. Аннана та Пан Гі Муна, супроводжувалася відходженням від практики загальноінституційного розгляду питання реформування ООН до більш детального аналізу ефективності роботи її окремих структурних підрозділів.

Загалом, концептуальні та практичні пропозиції Генеральних секретарів щодо посилення діяльності ООН зводилися до проведення тематичного огляду реформування її основних елементів. Це пов'язано з тим, що роль Генсека в процесі модернізації системи ООН де-факто має номінальний характер та підпорядкована інтересам провідних держав-членів. Існує необхідність посилення значення ГС із розширенням його владних повноважень та збільшенням контрольно-ревізійних функцій.

Запровадження нових концептуальних ідей і підходів у діяльності ООН є вимогою часу, на яку міжнародне співтовариство не має жодного права не відреагувати.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Основні положення та висновки дисертації викладено в публікаціях, уміщених у фахових виданнях:

1. Дем'янчук А. Реформування ООН у планах країн-членів і в стратегії К. Аннана (1997-2005 рр.) / А. Дем'янчук // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Збірник наукових праць. – Випуск 4 (293): Історичні науки. – Старобільськ: ЛНУ, 2015. – С. 18–24.

2. Кожушко А. Реформаторська політика Пан Гі Муна на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин / А. Кожушко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Збірник наукових праць. – Випуск 8 (297): Історичні науки. – Старобільськ: ЛНУ, 2015. – С. 24–29.

3. Дем'янчук А. Посилення концепції превентивної дипломатії в системі ООН / А. Дем'янчук // Вісник Маріупольського державного університету: Збірник наукових праць. – Випуск 13–14: Політичні науки. – Маріуполь: МДУ, 2015. – С. 236–242

4. Kozhushko A. The modern stage of development of the Security Council's reforming process: problems and perspectives / A. Kozhushko // Wyzsza Szkola Informatyki i Umiejetnosci (WSIU) – №. 2 (6): Modernizacja Edukacji. – Lodz, Polska: WSIU, 2016. – P. 168–172.

5. Кожушко А. Діяльність Бутроса Бутроса-Галі в ООН: досягнення та недоліки / А. Кожушко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Збірник наукових праць. – Випуск 8 (305): Історичні науки. – Старобільськ: ЛНУ, 2016. – С. 32–37.

Матеріали конференцій:

6. Дем'янчук А. Вопрос международной безопасности в контексте сотрудничества ООН-ОБСЕ / А. Дем'янчук // Украина и ОБСЕ: Развитие демократических институтов и общества свободы: сборник статей и материалов студенческого круглого стола 14 марта 2013 г. / ЛНУ імені Тараса Шевченка – Луганск, 2013. – С. 10–13

7. Дем'янчук А. Вирішення конфлікту в Руанді в світлі робочих документів Організації Об'єднаних Націй / А. Дем'янчук // Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики: збірник тез доповідей 18 квітня 2013 р. / за заг.ред. М. А. Кулінича – К.: ДАУ при МЗС України, 2013. – С. 33–34

8. Дем'янчук А. Необхідність реформування Ради Безпеки ООН у контексті «української кризи» / А. Дем'янчук // Глобалізаційні виклики і багатостороння дипломатія: збірник тез доповідей 18 березня 2015 р. / за заг.ред. М. А. Кулінича, Н.О. Татаренко, В. Г. Циватого – К.: ДАУ при МЗС України, 2015. – С. 126–127

9. Кожушко А. Концепція превентивної дипломатії в системі ООН / А. Кожушко // Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики:

збірник тез доповідей 19 квітня 2016 р. / за заг.ред. В. Г. Ціватого, Н. О. Татаренко – К.: ДАУ при МЗС України, 2016. – С. 57–59

10. Кожушко А. Реформа ООН: реалізація концепції «світового уряду» / А. Кожушко // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 69-ї міжнародної наукової конференції 29 квітня 2016 р. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 107–108

АНОТАЦІЯ

Кожушко А. М. Реформування Організації Об'єднаних Націй та розвиток міжнародних відносин у 90-х роках ХХ – початку ХХІ століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», МОН України – Старобільськ, 2018.

У дисертації комплексно досліджено процес реформування Організації Об'єднаних Націй у 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. Визначено головні передумови та причини необхідності модернізації діяльності ООН у досліджуваний період. Проаналізовано геополітичні зміни міжнародного устрою, які з'явилися після завершення «холодної війни». Показана роль ООН у вирішенні та запобіганні воєнним конфліктам, які виникли в досліджуваний період.

Розглянуто позиції керівництва ООН щодо її реформування, зокрема, було детально проаналізовано стратегії модернізації Генеральних секретарів Б. Бутроса-Галі, К. Аннана, Пан Гі Муна.

Показані погляди на модернізацію Організації постійних та непостійних членів Ради Безпеки, виявлено корінні відмінності в їх інтересах. Проаналізовано причини невдач реформування ООН на початку ХХІ ст., зокрема небажання США, Росії, КНР, Великобританії та Франції змінювати існуючу привілейовану структуру провідних органів Організації.

Ключові слова: ООН, реформування, «холодна війна», Рада Безпеки, Генеральна Асамблея, Б. Бутрос-Галі, К. Аннан, Пан Гі Мун.

АННОТАЦИЯ

Кожушко А. М. Реформирование Организации Объединенных Наций и развитие международных отношений в 90-х годах ХХ – начала ХХІ века. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко», МОН Украины. – Старобельск, 2018.

В диссертации комплексно исследован процесс реформирования Организации Объединенных Наций в 90-х гг. ХХ – начала ХХІ в. Рассмотрены исторические предпосылки создания надгосударственных международных организаций в конце XVIII – первой половине ХХ в. Исследован процесс становления ООН, проанализированы позиции государств – инициаторов создания Организации. Выявлены её цели, задачи и стратегия действий. Определены главные предпосылки и причины необходимости модернизации деятельности ООН в исследуемый период. Проанализированы геополитические изменения международной обстановки, возникшие после завершения «холодной войны». Показана роль ООН в решении и предотвращении военных конфликтов, которые возникли в исследуемый период. Рассмотрены главные

международные проблемы глобального развития, которые проявились после крушения биполярного мира и реакция на них международного сообщества.

Рассмотрены позиции руководства ООН по ее реформированию, в частности было детально проанализировано стратегии модернизации Б. Бутроса-Гали, К. Аннана и Пан Ги Муна. Проанализированы основные подходы к обновлению деятельности ООН, изложенные в ключевых докладах Генеральных секретарей, сделанных в разные периоды.

Проанализированы взгляды на модернизацию Организации постоянных и непостоянных членов Совета Безопасности, обнаружены коренные различия в их интересах. Выявлены причины неудач реформирования ООН в начале XXI в., в частности нежелание США, России, КНР, Великобритании и Франции менять существующую привилегированную структуру ведущих органов Организации. Показаны перспективы дальнейшего реформирования ООН в условиях кризиса глобального международного порядка, установившегося после окончания «холодной войны».

Ключевые слова: ООН, реформирование, «холодная война», Совет Безопасности, Генеральная Ассамблея, Б. Бутрос-Гали, Кофи Аннан, Пан Ги Мун.

SUMMARY

Kozhushko A. M. Reforming of the United Nations and development of international relations in the 1990s of the XX – the early of the XXI century. – Qualification scientific work as the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in History, Specialty 07.00.02 – The World History. – State Establishment Luhansk Taras Shevchenko National University, MES of Ukraine. – Starobilsk, 2018

The process of the United Nations' reforming in the 1990s of the XX – the early of the XXI century was studied comprehensively.

Historical prerequisites of supranational international organizations' creation at the end of the XVIII – the first half of the XX century were considered.

The process of formation of the UN was investigated and attitudes of states who has created the UN were analyzed. Its goals, strategies of actions and tasks were determined. The main prerequisites and considerations of necessity of the UN activity's modernization in the study period were defined. The geopolitical changes of the international situations which emerged after the end of Cold War were analyzed. The UN's role with solution and prevention of military conflicts which have emerged in the study period was shown. The main international problems of global development which have emerged the collapse of the bipolar world and international community's reaction were considered.

It was noted that the key task of the international community was the development of effective mechanisms for preventing and overcoming different types of military conflicts under study period. This have required from the UN's management leadership not only to creating of a new tactic for peacekeeping operations and also to reviewing of the existing decision-making system. Especially the Security Council of the UN, the system of coordination of its action is based on the domination of five permanent members and the right of the «veto» of everyone member of the «Big five». A significant number of members-states of the international community, including Ukraine, have considered a such situation unfair. That's why these countries during the 90s of the 20th century – the beginning of the 21st century also were authors of various of the UN's modernization programs who were united by the common desire to eliminate the domination of the leading world powers in the UN Security Council.

The attitudes of the UN's management on its reforming were considered, in particular, B. Boutros-Ghali, K. Annan and Ban Ki-moon's modernization strategies were analyzed in detail. The main approaches to updating of the UN's activity which outlined in the key reports of the Secretaries-General in different periods were analyzed.

The conceptual and practical proposals of the UN Secretary-General for strengthening the activities of the United Nations were shown, which were limited to a thematic review of the reform of its main elements. This is due to the fact that the role of the General Secretary in the process of modernizing of the UN's system de-facto has a nominal nature and subordinated to the interests of the leading member-states. Consequently, value of the Secretary-General should be increase his powers should be expansion and increase his control and audit functions.

The new challenges which the UN faced after the end of the Cold War were considered. Among which are: local ethnic and religious conflicts in different regions of the world, the appearance of which were caused the destruction of the bipolar world system; global terrorism; socio-economic inequality and the hierarchy of the system of international relations; the problem of environmental pollution.

Views of the permanent and non-permanent members of Security Council on the UN's modernization were analyzed and fundamental differences of their interests were revealed. The reasons of failures of the UN's reforming in the early XXI century have identified. This is due with reluctance of the USA, Russia, China, Great Britain and France to change the existing privileged structure of the leading organs of the Organization. The prospects of further of the UN's reforming in the conditions of the global crisis of international order which established after the Cold War's end were shown.

The most of the aforementioned proposals were not adopted, because the effectiveness of the implementation of overdue the UN's reforms continued to depend on its own geopolitical interests.

Key words: United Nations, reforming, Cold War, Security Council, General Assembly, B. Boutros-Ghali, Kofi Annan, Ban Ki-moon.